

Vi kan ikke beskytte børn mod den store smerte, det er at miste noget betydningsfuldt i livet, men vi kan hjælpe dem i den vanskelige tid, der følger, og give dem den tryghed og accept, der skal til for at udtrykke det, der smerter og gør ondt.

Udfordringer som dødsfald, skilsmisse, psykisk sygdom og andre livsændrende begivenheder kræver alle en lærer/pædagog, som er villig til at yde en ekstra indsats over for det ramte barn. Den hjælp barnet har brug for er ofte grundlæggende den samme. Nemlig at den voksne i skolen er nærværende, tilgængelig og lyttende – og villig til at indgå i et samarbejde med barnet om de udfordringer, der opstår i kølvandet af hændelsen.

Der er god grund til, at personalet på skolen er rustet til såvel at skabe rum for samtaler om følelser og hændelser i børnenes liv og omverden som at behandle følgende emner: godt og ondt, glæde og sorg samt at håndtere den svære opgave, der opstår, når børn rammes af sorg.

Denne omsorgsplan fastlægger procedurer, ansvarsfordeling og opgavefordeling, hvis det værste skulle ske. Alle indsatser koordineres med SFO-personalet. Planens temaer er:

- 1. Ved en elevs død**
- 2. Ved dødsfald i elevs nærmeste familie**
- 3. Ved dødsfald i personalegruppen**
- 4. Ved ulykker**

De berørte temaer centrerer om *information, konkrete tiltag og opfølgning*.

Information gives overordnet til de relevante personer eller grupper. Hvem disse er, i hvilken rækkefølge der skal informeres, og hvordan informationen gives, afhænger af situationen og omstændighederne forbundet med denne. Der vil hyppigt være tale om situationer præget af forvirring og af mangel på konkret viden. Derfor må uigennemtænkte handlinger og rygtedannelse modvirkes og en klar ansvarsfordeling aftales.

1. Ved en elevs død

Den første der får kendskab til dødsfaldet, kontakter skolelederen. Derefter aftales alt nedenstående med forældrene på forhånd af enten klasselærer eller leder.

- Skolelederen kontakter klasselæreren, underretter skolens øvrige personale samt SFO og organiserer flagning, når alle er informeret om det skete.
- Senere på dagen arrangerer skolelederen en kort mindehøjtidelighed med 1 minuts stilhed. For at undgå rygtedannelser må alle have fælles viden om, hvad der er sket.
- Klassens forældre og elever underrettes af klasselæreren, som resten af skoledagen er i klassen. Ligeledes underrettes skolens øvrige klasser af deres lærere, som tilrettelægger samværet efter det konkrete behov – afhængig af relationen til den pågældende elev, eventuelle søskende i klassen mv.
- Tal åbent og konkret om det skete – kassens forældre opfordres til at gøre det samme i hjemmene.
- Lad eleverne tale om det de tænker på og føler.
- Der sendes fra ledelsens side kort skriftlig meddelelse til alle hjem, så alle er orienterede om det samme.
- Der sendes blomst til hjemmet fra skolen, som kontoret sørger for.

Konkrete tiltag i klassen

Det er vigtigt, at klasselæreren og en kollega tager initiativ til ritualer, der markerer, hvad der er hændt.

Ritualer kan være:

- En mindebog.
- Lys på bordet.
- Blomster på bordet.

Ritualerne medvirker til at:

- Reducere uvirkelighedsfølelser og hindre fantasier.
- Hjælpe børnene med tankemæssigt at få styr på dødsfaldet.
- Hjælpe barnet til at give følelsesmæssigt udtryk for sit tab.
- Give barnet mulighed for at tage konkret afsked med den døde.
- Give børn og voksne en fællesoplevelse, som kan blive udgangspunkt for senere samtaler.

Klasselæreren (og helst to lærere) beholder klassen de første par timer efter, at klassen har modtaget besked om dødsfaldet. Indledningsvis fortæller lærerne, hvad de vil tale med eleverne om de næste timer, afpasset efter elevernes alder.

Det kan være:

- Fakta om dødsfaldet – tal åbent og konkret om det skete.
- Tanker og følelser – lad eleverne tale om det, de tænker og føler.
- Tegninger/breve til den afdødes familie.
- Begravelsen.

Klasselæreren kan søge hjælp hos AKT-lederen, som hjælper med at skabe kontakt til relevante faggrupper, som kan være en hjælp i processen. Det er vigtigt, at der foregår et tæt samarbejde mellem klasselæreren og klassens forældre.

Begravelsen/Bisættelsen:

- Kontakt til forældrene angående elevernes/lærernes/ledelsens eventuelle deltagelse.
- Plan for deltagelsen, blomster m.v.
- Hvad skal der ske ved og efter begravelsen?

På selve begravelsesdagen holder eleverne sig sammen. Det aftales med den afdøde elevs forældre, hvem der deltager ved begravelsen – lærere, elever, forældre. Hvis eleverne deltager i begravelsen, aftales det, hvad der skal ske efter begravelsen. Hvor går man hen? Eleverne forbliver sammen en stund, ingen går alene hjem lige efter. Børnene har brug for at være sammen om dette.

På begravelsesdagen hejses skolens flag på halv, og der holdes evt. en kort mindehøjtidelighed for alle på skolen.

Afslutning: Hvad har vi nu været igennem. Opsummering af, hvad der er normalt/eventuelt unormalt. Snak om eftervirkninger og om betydningen af at tale videre med andre om det skete, gerne med forældrene om, hvordan forløbet har været.

Opfølgning på elevs dødsfald

Forandringer og tab er en naturlig proces. Det bør være naturligt at opbygge en kultur i klassen, der formidler, at her deler vi, hvad der sker med os og vores nærmeste. Det vil sige, at man er åben for spørgsmål om død og begravelse, at man står for en holdning, der viser, at livet har både lyse og mørke sider. At glæden såvel som sorgen skal have plads. Det medfører, at vi interesserer os for hinandens liv og derfor deler op- og nedture. At vi tør vise vores følelser.

Ovenstående er i alle tilfælde et godt afsæt for efterbearbejdelse, når sorgen indtræffer. Vær opmærksom på, at eleverne kan reagere meget forskelligt og på sorgens fire stadier:

1. Chokfasen – varer fra et øjeblik til et par døgn.
2. Reaktionsfasen – kan vare flere uger.
3. Bearbejdningsfasen – kan være over et år.
4. Nyorienteringsfasen – vil altid bestå – et ar, som aldrig forsvinder.

Lad også på længere sigt eleverne få mulighed for at tale om dødsfaldet. De har behov for at bearbejde hændelsen i takt med deres mentale udvikling.

Efterbearbejdelsen kunne være:

- Jævnligt at tage fat i hændelsen i tiden efter. Vær opmærksom på signaler fra eleverne.
- Emner om tab og døden tages op i undervisningen. Giv plads for følelser.
- På efterfølgende forældremøder følges hændelsen op.
- Pas særligt på elever, som for nylig har lidt et andet tab (skilsmisse eksempelvis).
- Besøg ved gravstedet.
- Mindedage ved jul, fødselsdag osv.
- Husk at skabe netværk for den eller de elever, der har mistet en kammerat.
- Sørg for at børnene har en fælles historie (undgå rygtedannelser).
- Vær åben og ærlig omkring egne følelser.
- Giv alderssvarende, konkrete forklaringer.
- Vær opmærksom på elevernes utryghed – det kan også ske for mig.

2. Ved dødsfald i elevs nærmeste familie

Information og konkrete tiltag

- Den der først får information, kontakter skolelederen.
- Skoleleder/klasselærer underretter de berørte lærere og SFO.
- Den berørte klasse og eventuelt parallelklasser orienteres efter aftale med hjemmet og det berørte barn af klasselærer, som resten af dagen er i klassen.
- Samtalen i klassen skal give eleverne mulighed for at give udtryk for deres tanker og følelser. Det er vigtigt at give sig god tid til samtalen. Der tales også om elevens tilbagekomst, og hvordan eleverne kan tage godt imod deres klassekammerat. Klasselæreren forbereder eleverne på, at den berørte kammerat kan være mere sårbar end ellers, og at de derfor bør vise ekstra omtanke.
- Klasselærer og skoleleder orienterer forældre i de berørte klasser efter aftale med den pågældende elevs hjem. Brevet indeholder information om dødsfaldet og håndtering af dødsfaldet på årgangen.
- Klasselærer kontakter hjemmet og informerer om skolens procedurer i forbindelse med dødsfaldet. Nogle elever/lærere ønsker måske at deltage i begravelsen. Spørg familien om deres syn på dette.
- Skolen sender blomster til begravelse/bisættelse.

Ved elevens tilbagekomst i klassen

- Klasselæreren kontakter hjemmet og laver aftale for elevens tilbagekomst.
- Klasselæreren taler med eleven, inden han/hun kommer tilbage – der tales bl.a. om, hvad der kommer til at foregå første skoledag.
- Klasselæreren tager sig særligt af eleven den følgende tid. Daglig personlig kontakt er nødvendig.
- Hele klassen forberedes på modtagelsen af den berørte elev. Det er vigtigt, at han/hun ikke føler sig overset, men bliver kontaktet af kammeraterne og få lov til at fortælle om det skete.
- Der kan eventuelt sættes en blomst på elevens bord for at markere omsorg. Tænd eventuelt et lys på katederet – vi tænder et lys og tænker på Andreas mor/bror.

Opfølgning

Vær opmærksom på elevens sorgreaktioner. Nogle bearbejder hurtigt sorgen efter dødsfaldet, andre får mærkbare reaktioner nogen tid efter. Skyldfølelse af forskellig art er typiske udslag af sorgreaktioner: "Var det min skyld han/hun døde?" Det er godt at normalisere sorgprocessen.

Der kan være brug for ekstra hjælp ved:

- tydelige og længerevarende adfærdsændringer.
- alvorlige problemer med skolearbejdet .
- vedblivende og stærke minder, der plager.
- psykosomatiske gener: mave- og hovedpine.

Klasselæreren har i tiden efter dødsfaldet løbende kontakt til hjemmet.

Sorgen over at have mistet en forælder/søskende overstås ikke i løbet af nogen måneder. Det er hårdt og bevirker oftest, at barnet har svært ved at lære og svært ved at koncentrere sig.

3. Ved dødsfald i personalegruppen

Information

- Den første der får kendskab til dødsfaldet kontakter skolelederen.
- Skolelederen underretter personalet i skole og SFO og organiserer flagning, når alle er informeret om det skete.
- Klasserne informeres af klasselæreren. I de berørte klasser bliver klasselæreren i egen klasse resten af dagen.
- Alle hjem underrettes skriftligt med en fælles besked fra skolelederen.
- Tal åbent og konkret om det skete og lad eleverne tale om deres tanker og følelser.
- Skolelederen informerer personalet om begravelsen/bisættelsen og personalets/elevernes eventuelle deltagelse.
- Mindehøjtidelighed/samvær for personalet forberedes eventuelt.

Konkrete tiltag i forhold til berørte elever/klasser

En lærers død vil berøre mange børn stærkt. Det er vigtigt, at børn og voksne er sammen og forholder sig til det skete. For at undgå rygtedannelse må alle have fælles viden om, hvad der er sket.

Såfremt en klasselærer er død, informeres klassen af en velkendt lærer, som tilrettelægger samværet/undervisningen.

I alle klasser kan lærerne tale med eleverne om:

- Fakta om dødsfaldet, tal åbent og konkret om det skete.
- Tanker og følelser – lad eleverne tale om det, de tænker og føler.
- Opfordr eleverne til at tale videre om det i hjemmet.
- Mindehøjtidelighed kan afholdes i den/de berørte klasser.

Opfølgning

- I denne situation er det vigtigt med kollegial støtte.
- Vær opmærksom på forskellige sorgreaktioner hos eleverne. Der kan komme ret voldsomme reaktioner hos enkelte børn hurtigt efter – andre vil reagere efter længere tid.
- Nogle børn reagerer med skyldfølelse: Er det min skyld, han døde, fordi jeg syntes, han var dum?
- Samtaler i klassen er vigtigt for at legalisere følelsen af tab og normalisere sorgen. Samtalerne kan indeholde fakta, tanker, reaktioner og information. I mindre klasser holdes klassen samlet ved disse samtaler. I de ældste klasser kan samtaler eventuelt være givende i mindre grupper.

4. Ved ulykker

Skolen er en stor arbejdsplads med mange aktiviteter både udenfor og indenfor skolens rammer. Enkelte elever eller grupper af elever kan færdes på steder, hvor en ulykke kan indtræffe. Afhængig af ulykken eller voldsepisodens omfang vil børn blive berørte af det oplevede og have brug for at tale om det.

Information til lærerkollegiet og den/de berørte klasser:

- Skoleleder underretter klasselærer og øvrige lærere samt SFO, før børnene bliver informeret.
- Skoleleder underretter lærerne ved en samling på lærerværelset, hvis formål er at:
 - få overblik om hvem, der er berørt
 - indsamle information
 - diskutere og aftale forholdsregler
- Klasselærer underretter og tager sig af klassen resten af dagen.

Kontakt til hjemmet

Ansvaret for kontakten til hjemmet påhviler lærerne, da hjemmet sjældent har ressourcer til at blive kontaktet af andre end dem, de kender. Ved kontakten:

- Samles information om situationen/hændelsen.
- Afklares hjemmets ønsker om den viden, der formidles i klassen, og hvordan dette sker.
- Informeres om, hvad der foregår i klassen/på skolen.
- Afklares praktiske ting i forbindelse med forløbet (sygebesøg, begravelse m.v.).

Information til den/de berørte klasser

- Tal ærligt med eleverne om, hvad der rent faktisk skete ved ulykken. Alle skal have samme forståelsesramme.
- Giv eleverne mulighed for dagen igennem at spørge og fortælle om, hvordan de har det. De skal konkret have mulighed for at drage omsorg for hinanden. Alle elever bør forlade skolen med fælles viden om, hvad der er sket.

Hvis det er en elev, som er kommet til skade:

- Klasselærer tager kontakt til hjemmet mhp. at vise sin deltagelse og høre, hvad der er sket.
- Klasselærer informerer årgangen om ulykken. Vær opmærksom på, om der er elever, som har været vidner til ulykken.
- Tal ærligt om det, der er sket – alle skal have en fælles forståelse.
- Elevernes reaktionsmønstre er ikke ens – nogle ser måske umiddelbart ikke ud til at reagere, men vær opmærksom på, at reaktioner kan komme senere.
- Er en elev indlagt, holder klasselærer løbende kontakt med hjemmet.
- Aftal med årgangen, hvordan de kan vise deres medfølelse fx via tegninger eller breve.
- Hvis en elev får varige mén efter en ulykke, forestår en opgave ved elevens tilbagekomst. Der kan sparreres med AKT-leder, PPR og skolens psykolog.

Omsorgsplanen er vejledende – der kan ske ændringer i proceduren alt efter, hvilken sag der er tale om.